

экономиканың өтпелі кезеңін ескере отырып, Қазақстандағы өнеркәсіптік өндірісті жетілдіру - кәсіпорындарды цифрлық технологияларды пайдалану процесіне өнімді тарту, кадрлар даярлау және бизнес-процестерді жаңа ұйымдастыруға көшуге жәрдемдесу мәселелері шешілген жағдайда ғана жүзеге асырылуы мүмкін. Осыған байланысты өнеркәсіптік кәсіпорындарда цифрлық технологияларды енгізу алгоритмін әзірлеу және сынақтан өткізу қажеттілігі туындайды. Зерттеудің келесі кезеңі өңірлік экономика деңгейінде цифрлық технологияларды зерделеу болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Головенчик Г. «Цифрлық экономика» түсінігін анықтаудағы теориялық тәсілдер // Ғылым және инновациялар. 2018 ж. No 1 (191). С. 54-59.

2. Ресей Федерациясының ғылыми-техникалық дамуының жаһандық үрдістері мен перспективалары: баяндамалар. XVIII сәуірге дейін int. ғылыми. конф. экономика мен қоғамның даму проблемалары туралы / Л.М. Гохберг, А.В. Соколов, А.А. Шұлық және басқалар; Нат. арал. «Экономика жоғары мектебі» университеті. Мәскеу: ред. Экономика жоғары мектебінің үйі, 2017.39 б.

3. Ключкова Е.Н., Прохоров П.Е. Цифрлық экономиканы бағалаудың әдіснамалық аспектілері Ресей экономикасының инновациялық дамуы // Ресей экономикасының инновациялық дамуы: X интерн материалдары. ғылыми-практикалық конф. : 5 томда Т 3: Даму зерттеулерінің стратегиялық және аспаптық әдістері. М. : PRUE им. Г.В. Плеханов, 2017.332 б.

4. Экономика мен саланың цифрлық трансформациясы: мәселелері мен болашағы: монография / А.С. Алетдинова, А.В. Бабкин [және т.б.] / Under. ред. Д-р эконом. ғылымдар, проф. А.В. Бабкина. СПб. : Политехникум баспасы. Университет, 2017. 807 б.

5. Пороховский А.А. Қазіргі әлемдегі өңдеу өнеркәсібінің мәселелері мен болашағы // «Ресей» жаңа индустриялық қоғамды болжау. Болашақ: 4-ші Санкт-Петербург халықаралық экономикалық конгресінің (SPEC-2018) пленарлық баяндамаларының жинағы / барлығы бойынша. ред. С.Д. Бодрунов. SPb. : INIR, 2018. S. 81-98.

6. Рейнерт Е.С. Бай елдер қалай байыды және кедей елдер неге кедей болып қалады/пер. ағылшын тілінен Н.Автономова; ред. В. Автономова; нат. арал. Университеттің жоғары экономика мектебі. 5-ші басылым. Мәскеу: Жоғары экономика мектебінің баспасы, 2017.384 б.

7. Кузнецова С.Б. Төртінші өнеркәсіптік революция өндірістік жүйелердің инновациялық-технологиялық дамуының нәтижесінде // Қазіргі ғылыми зерттеулер мен инновациялар. 2016. № 3. [Электрондық ресурс] Қол жеткізу режимі: <http://web.snauka.ru/issues/2016/03/65792> (қолдану күні: 20.11.2019).

8. Есеп «Ресей желіде ме? «Бостон консалтинг тобы» баяндамасынан кейін қалып қоюға болмайды. В. Vanke, I. Kotov et al. 2018. URL: http://image-src.bcg.com/Images/BCG-Russia-Online_tcm27152058.pdf (қолданылған күні: 20.11.2019).

Қазақстан Республикасының әлемдік экономикалық қатынастарға кіруін жетілдіру мәселелері мен жолдары

Б.С.Тусупбаева¹, Ж.Қ. Әжібек²

¹ Менеджмент кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

² «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы бойынша 3-ші курс студенті

^{1,2}академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Қазақстанның әлемдік экономикаға кірігуінің негізгі қағидаты сыртқы экономикалық қызметті ырықтандыру, сондай-ақ ұлттық экономиканың ашықтығы болды. Бірте – бірте Қазақстан Халықаралық экономикалық қатынастар жүйесінің белсенді қатысушысына айналуға.

Кілт сөздер: халықаралық қатынастар, ҚР, мемлекет, нарық, экономика, стратегия.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының әлемдік экономикалық қоғамдастыққа кіруі жағдайында оның сыртқы экономикалық байланыстары дамып, жаңа сапалы өзгерістерге көшуде. Сондықтан әлемдік экономикалық қатынастар мәселелері үлкен мәнге ие болады, әлемдік қатынастардың дамуы мен жұмыс істеу жағдайын зерттеу қажеттілігі артады. Соңғы онжылдықта Қазақстан Республикасында қоғамның толық ауқымды трансформациясы және ұлттық экономиканың әлемдік экономикаға интеграциясы процестері жүрді. Реформалар барысын қарау және жаһандану жағдайында Қазақстанның әлемдік шаруашылыққа интеграциялануы - орталықтандырылған жоспарлы экономиканы ашық демократиялық нарықтық жүйеге айналдыруда елеулі прогреске қол жеткізу айқын екендігін көрсетеді. Ашық экономикаға көшу кезіндегі экономикалық және әлеуметтік шығындар күтілгеннен әлдеқайда жоғары болды.

Қазақстан үшін бірінші кезектегі міндет - әлемдік экономикаға тиімді кірігу, Қазақстанның сыртқы нарықтардағы ұстанымын күшейту және өндірістің озық технологияларын енгізу есебінен энергетикалық шикізат пен оның терең өңделген өнімдерін ірі әлемдік жеткізушілер қатарына кіру, елдің энергетикалық тәуелсіздігін қамтамасыз ету болып табылады.

Жалпы, интеграция дегеніміз - қалпына келтіру, толықтыру, қандай да бір бөліктерді, элементтерді тұтас біріктіру деген сөз. Бұл сөз ғылымның, техниканың әртүрлі салаларында, сондай-ақ саясат пен қоғамдық өмірде қолданылады. Экономикалық мағынада интеграция екі немесе одан да көп мемлекеттердің ұлттық экономикаларын өзара бейімдеу мен біріктірудің экономикалық процесін білдіреді. Бұл – негізінен, бірдей әлеуметтік жүйемен және даму деңгейімен және экономикалық өмірді интернационализациялаудың сапалы жаңа кезеңі ретінде қарастырылады.

Қазақстанның әлемдік экономикаға кірігуінің негізгі қағидаты сыртқы экономикалық қызметті ырықтандыру, сондай-ақ ұлттық экономиканың ашықтығы болды. Бірте – бірте Қазақстан Халықаралық экономикалық қатынастар жүйесінің белсенді қатысушысына айналуға, сол арқылы елдің сыртқы саудасы өсімнің оң серпінін көрсетуде.

Қазіргі уақытта Қазақстан Халықаралық экономикалық қатынастар жүйесіне барынша берік интеграцияланған. Сонымен бірге, оның алдында елдің сыртқы экономикалық байланыстарының тиімділігін арттыру қажеттілігімен байланысты күрделі міндеттер тұр. Олардың арасында экспортты қосылған құны бар өнімнің үлесін ұлғайту, экономиканың өңдеуші секторына шетелдік инвестицияларды тарту, сондай-ақ елдің сыртқы берешегінің мөлшерін және заңсыз еңбек көші-қонының ауқымын азайту жағына қарай әртараптандыруға бірінші кезекте мән беріледі.

Бүгінгі таңда Қазақстанда Халықаралық экономикалық қатынастардың барлық негізгі нысандары мен бағыттары қалыптасқан: сауда, валюта, инвестициялық, ғылыми-техникалық және т.б. Іс жүзінде Халықаралық сауда Қазақстанның халықаралық экономикалық қатынастарын дамытудың іргелі негізі болып табылады.

Ел экономикасы халықаралық еңбек бөлінісіне, халықаралық инвестициялық ынтымақтастыққа және халықаралық тауар айналымына белсенді қатысуға ұмтылады. Мемлекеттің осы процестерге тиімді қатысуы үшін әлемдік нарықтардағы ағымдағы жағдайды, әлемдік экономика дамуының қазіргі тенденциялары мен негізгі бағыттарын ғана емес, сонымен қатар перспективалық талдау негізінде әлемдік экономикалық процестердегі мүмкін болатын өзгерістерді болжай білу қажет.

Ашық экономика жағдайында Қазақстанды әлемдік шаруашылыққа интеграциялаудың стратегиялық мақсаты өз экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру болуға тиіс. Өндірістің бәсекеге қабілеттілігі экспортқа ғана емес, сонымен қатар ішкі нарықтағы шетелдік жеткізушілермен сәтті бәсекелестікке де ықпал етуі керек. Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың алғышарттары ретінде бай табиғи ресурстар мен салыстырмалы түрде арзан білікті жұмыс күшін ғана емес, сонымен қатар білім беру және ғылыми-техникалық әлеуетті де қарастырған жөн.

Алайда, халықаралық интеграцияның дамуы айқын артықшылықтармен қатар белгілі бір кемшіліктерге де ие. Мысалы, шоғырланған капиталы мен филиалдары бар қуатты трансұлттық корпорациялар әр түрлі елдерде және континенттерде түпкілікті өнімді әлемдік нарыққа жеткізудің негізгі менеджерлеріне айналады. Осының салдарынан ұлттық экономиканың дәстүрлі салаларының өнімдері бәсекеге қабілеттілігін жоғалтуда және халықаралық еңбек деңгейі төмендеуде. Сондықтан сыртқы экономикалық байланыстардың кеңеюі, бір жағынан, халықаралық капитал құю арналарын ұлғайтады, ал екінші жағынан - ұлттық экономиканың осалдығын едәуір күшейтеді.

Ұлттық экономиканы интеграциялауда басты орындаушы мемлекет болуы тиіс. Бәсекеге қабілетті өнімді әлемдік нарыққа жеткізуді қамтамасыз етуде экспорт құрылымын жақсарту маңызды рөл атқарады. Қазіргі уақытта Ұлттық экономика әлемдік тауар-шикізат нарықтары конъюктурасының ауытқуына байланысты өте осал. Халықаралық сарапшылардың болжамдары бойынша отын мен шикізатты жеткізушілердің әлемдік нарықтағы салмағы мен ықпалы төмендейтін болады, тиісінше олардың табыстары да салыстырмалы түрде азаяды. Мұндай нәтиженің басты себебі - дамыған елдерде ресурстарды үнемдейтін технологияларды енгізу болады деп болжауға болады. Алайда, қазіргі уақытта Қазақстанның басты және жалғыз салыстырмалы артықшылығы - табиғи ресурстар болып табылады.

Соңғы онжылдықта әлемдік экономикада негізінен органикалық шығу тегі жаңартылмайтын энергия ресурстарының: мұнай, көмір және газдың есебінен энергия өндіру мен тұтынудың өсу үрдісі байқалды. Осыған байланысты барлық әлемдік шикізат нарықтарында энергетикалық тауарларға баға деңгейінің өсуі байқалады.

Шикізат бағасының әлемдік конъюктурасының дамуы Қазақстанға үлкен табыс алуға мүмкіндік береді. Алайда, жоғарыда айтылғандай, әлемдік экономиканың даму тенденциясы дамыған елдерде прогрессивті ресурстарды үнемдейтін технологияларды енгізу біртіндеп жүзеге асырылатын болады.

Бұл жағдайдан шығудың жолы мемлекет тарапынан белсенді құрылымдық саясат пен оның елдің экономикалық процестеріне әсер етуінде көрінеді. Осы мақсатта Халықаралық энергетикалық қауіпсіздікті қолдауға елдің үлесін, сондай-ақ әлемдік экономикалық және саяси кеңістікке кіру бойынша Қазақстанның мүдделерін сақтауды қамтамасыз ететін энергетикалық саясатты іске асыру жоспарлануда. Қазақстан Республикасының Үкіметі көршілес мемлекеттермен, мұнай экспорттаушы елдер ұйымының (ОПЕК) мүшелерімен, сондай-ақ энергия көздерін халықаралық нарықтарға жеткізудің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін энергия ресурстарын сатып алушы елдермен энергетикалық саясатты үйлестіруді жоспарлы түрде жүзеге асырады.

Ұлттық экономиканың дамуындағы сапалық серпілістің негізі ретінде әлемдік экономикаға тиімді ықпалдасу жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар да іске асырылуда.

"Қазына "Тұрақты Даму Қоры" АҚ құрылды, оған мемлекеттік даму институттарын басқару функциялары беріледі: "Қазақстанның Даму Банкі" АҚ, "Қазақстанның инвестициялық қоры" АҚ, "Ұлттық инновациялық қор" АҚ, "Экспорттық кредиттер мен инвестицияларды сақтандыру жөніндегі мемлекеттік сақтандыру корпорациясы" АҚ, "Қазинвест" АҚ, "Шағын кәсіпкерлікті дамыту қоры" АҚ, "Маркетингтік-талдамалық зерттеулер орталығы" АО. Даму институттары тобының шеңберінде "Қазына" АҚ шетелде сауда-инвестициялық өкілдіктер желісімен инвестицияларға жәрдемдесу және экспортты ілгерілету жөніндегі мамандандырылған құрылым жасады. Сондай-ақ, шикізаттық емес тауарлардың экспорты мен жоғары технологиялық жабдықтардың импортын институционалдық қолдау жүйесі қалыптастырылды.

Жақын болашақта отандық бизнестің, әсіресе экспорттаушы кәсіпорындардың мүдделерін ескере отырып, ірі халықаралық жобаларды синдикатталған қаржыландыруға Қазақстанның қатысуын қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін іске асыру жоспарланып отыр. Осыған байланысты Дүниежүзілік банк, Еуропалық Қайта Құру және даму банкі (ЕКДБ), Азия Даму Банкі (АДБ), сондай-ақ Еуразиялық даму банкі (ЕКДБ) сияқты халықаралық қаржы институттарымен жұмыс жандандырылатын болады. Қазақстанның инвестициялық мүмкіндіктерін таныстыру және шетелдік әріптестерді, атап айтқанда трансұлттық компанияларды іздеу жөніндегі жұмыстар да өз жалғасын табуда.

Қазақстан саудадан басқа капиталдың халықаралық қозғалысына белсенді қатысады. ТМД елдері арасында ол инвестициялық қызметті жүзеге асыру үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар ұсынуда көшбасшы болып саналады. Неғұрлым ірі инвестициялар мұнай-газ секторын дамытуға тартылады. Дүниежүзілік Банктің бағалауы бойынша Қазақстан әлемнің барынша инвестициялық тартымды елдерінің қатарына кіреді.

Сондай-ақ, ел жұмыс күшінің халықаралық көші-қон процестеріне белсенді қатысады. Соңғы уақытта Қазақстан көші-қон орталығы болып қана қоймай, посткеңестік Орталық Азия елдерінен Ресейге көші – қон транзиті жөніндегі функцияларды белсенді түрде атқарып келеді. Ел ШЫҰ, ЕҚЫҰ, ТМД және т. б. сияқты халықаралық интеграциялық топтарға да қатысады.

Үкімет қазақстандық кәсіпкерлер қауымдастықтарының тиісті халықаралық қауымдастықтарға кіруіне бағытталған шараларды дәйекті іске асыруды жүзеге асыратын болады. Оларға мүшелік озық технологиялар, білім мен стандарттар трансфертін қамтамасыз етеді. Нәтижесінде қазақстандық өнімді және экспорт көлемін ілгерілету, оның ішінде АӨК өнімін ұлғайту және Қазақстанның әлемдік астық экспорттаушылар бестігіндегі ұстанымын нығайту үшін жағдайлар жасалатын болады. Көршілес, әріптес елдермен экономикалық интеграция тереңдетіледі, бұл қолданыстағы ұлттық бәсекелестік артықшылықтардың дамуына және жаңаларының құрылуына серпін береді; отандық және халықаралық кәсіпкерлердің өзара іс-қимылының тиімді жүйесі қамтамасыз етіледі.

"Қазақстан - 2030" Стратегиясы еліміздің әлемдік қоғамдастыққа кіру басымдықтарын жүйелі түрде ұсынған тәуелсіз республика дамуының алғашқы ұзақ мерзімді құжаты болды. Мазмұны бойынша бұл экономикалық жүйенің тұрақтылығын сипаттайтын пирамида десек болады. Ал оның жоғарғы жағында институционалдық реформалар, экономика, әлеуметтік сала және табиғи ресурстар тұр.

Шетелдік инвестицияларды тарту және нарықтық инфрақұрылымды қалыптастыру бағыты алынды. Тартылған инвестициялар көлемі бойынша Қазақстан ТМД-да ғана емес, өмір сүру деңгейі орташа әлем елдері арасында да жетекші орын алады. Мәселен, тек 2002 жылдан бастап 2012 жылға дейін ұлттық экономикаға 6,7 триллионнан астам қаражат тартылды. Бұл отандық банк және қаржы секторларының қалыптасуына және қарқынды дамуына ықпал етті.

"Қазақстан - 2050" Стратегиясы - еліміздің дамуының жаңа кезеңіндегі алғашқы ұзақ мерзімді стратегияның жалғасы. Қазақстандықтардың өмір сүру сапасын арттыру, мемлекеттік аппаратты кәсібилендіру, ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мен әртараптандырылуын арттыру жөніндегі міндеттер өзекті болып қала береді және жаһандық тұрақсыздық пен табиғи-ресурстық әлеуеттің сарқылуы жағдайында өз шешімі үшін жаңа тәсілдер іздеуді талап етеді.

"Қазақстан - 2050" стратегиясы ұзақ мерзімді перспективаға арналған Республика дамуының жаңа парадигмасын ұсынады. Оның өзегі - экономикалық, әлеуметтік саясатты жаңғырту, жаһандық және өңірлік қауіпсіздікті нығайту, жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру.

Стратегияда қойылған маңызды міндеттердің бірі - әлемдегі ең дамыған отыз елдің қатарына кіру. Ал бұл жаһандық дамудың заманауи трендтерін және әлемдік тауар нарықтары үшін бәсекелі күрестің үдеуін ескере отырып, қажырлы еңбекті талап етеді. Осыған байланысты жаңа экономикалық бағыттың негізгі құрамдас бөліктері ретінде мыналар белгіленген: бюджет, салық, ақша-кредит саясаты және сыртқы борышты басқаруды реформалауды көздейтін экономикалық прагматизм және макроэкономикалық саясатты жаңғырту.

Осылайша, "Қазақстан-2030", "Қазақстан-2050" стратегиясын табысты іске асыру - Қазақстан экономикасының құрылымында адами, өндірілген және табиғи капиталды тиімді пайдалануға негізделеді. Қолданыстағы стратегия Қазақстанның орнықты өсуіне, әлеуметтік даму мен қоғам құрылымының жаңа деңгейіне шығуына алып келетін сапалы өзгерістер жүргізуге ықпал етуге тиіс. ҚР басшылығы қойған мақсатқа - инновациялық қызметті ынталандыру, өңірлік және әлемдік нарықтарға ықпалдастырылған бәсекеге қабілетті өндірістерді енгізу және дамыту арқылы ел экономикасын терең әртараптандыру негізінде ғана қол жеткізуге болатыны анық.

Елдің әлемдік экономикаға тиімді кіру мақсаттарына ұлттық көлік және телекоммуникациялық инфрақұрылымды қалыптастыру міндеттері жауап беретін болады. Қорытындылай келе, кластерлік бастамалар мен халықаралық маңызы бар "серпінді" жобаларды іске асыруға, сондай-ақ жаһандану процесінде экономиканың объективті үрдістері мен қажеттіліктеріне сәйкес экономикалық жүйені жаңғыртуға әбден болады десек қателеспеспіз. Индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі кешенді саясатты жүргізу нәтижесінде - елді әлемдік экономикаға нарығында тиімді интеграцияға қол жеткізіледі деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Баймұратов У.Б. Ұлттық экономикалық жүйе. - Алматы: Ғылым,
2. 2.2009 .-- 563 б.
3. Исингарин Н.Қ. Қазақстан және Достастық: Экономикалық интеграция мәселелері. Оқулық. - Алматы, 2000 .-- 216 б.
4. Қошанов А.Қ. және т.б. Аралас экономика: Қазақстан Республикасы дамуының трансформациялық моделі. - Алматы, 1997 .-- 169 б.
5. Экономикалық реформалардың жаңа кезеңі және Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының болжамы. «Қазақстанская правда», 2 ақпан 2008 ж
6. Чистяков Е.Г., Шульга В.А. ТМД-ның интеграциялық әлеуеті және оның әлемдік экономикалық байланыстарды дамытудағы рөлі. // Экономист, 2009, № 6.
7. Чистяков Е.Г., Шульга В.А. Экономикалық интеграция және ұлттық экономикалық өсу. - М.: РАЙЕН, 2010 .-- 124 б.